

De 10 Woorden

Lezing: Ex 20, 1-17

Toespraak:

Laat ons bij wijze van inleiding even samen de versie declareren uit de catechismus van 1946

Bovenal bemin één God.
Zweer niet ijdel, vloek noch spot.
Heilig steeds de dag des Heren.
Vader, moeder zult eren.
Dood niet, geef geen ergernis.
Doe nooit wat onkuisheid is.
Vlucht het stelen en bedriegen,
Ook de achterklap en 't liegen.
Wees steeds kuis in uw gemoed.
En begeer nooit iemands goed.

De tien geboden maakten deel uit van de catechismus die mijn ouders nog uit hun hoofd kenden. Tegenwoordig is het met die kennis slechter gesteld. Toen onlangs bij een quiz op de TV een koppel de opgave kreeg voorgelegd vijf van de tien geboden te noemen, kwamen zij niet verder dan de volgende drie: niet doden, niet stelen en 'je naaste liefhebben'. Dit laatste werd ook goed gerekend.

Waarom zijn die tien geboden niet meer zo populair?

1- Ze zijn **te autoritair**: 'Jij zult dit en jij zult dat niet...' Dit druist in tegen het hedendaags gevoel en pedagogie

2- Voor ons christenen lijken ze **achterhaald**. Het was een woord voor Israël. **Wij** hebben Christus en zijn richtlijnen. De tien geboden zijn als normen voor ons gedrag te beperkt.

Zijn deze bezwaren gegrond?

Het valt niet te ontkennen dat de tien geboden stammen uit een andere tijd en voor Israël bedoeld waren. Maar betekent dit dat zij daarmee hun geldigheid hebben verloren?

Waar vinden wij de tien geboden eigenlijk?

De meeste christenen kennen de tien geboden alleen in een verkorte vorm zoals catechismussen die geven. Zij zijn minder vertrouwd met de uitvoerige versie uit de bijbel. Daar worden de tien geboden op twee plaatsen vermeld: In het boek Exodus wordt verteld hoe God op de berg Sinai deze richtlijnen aan Mozes gaf (Ex. 20,1-17) en in het boek Deuteronomium. Daar houdt Mozes één lange redevoering aan de rand van het beloofde land, en wordt het gebeuren bij de Sinai opnieuw ter sprake gebracht. (Deut. 5,6-21).

Deze geboden werden door God gegeven? Maar hoe moeten wij dat verstaan?

Volgens het bijbelse verhaal heeft Mozes op de berg Sinai de tien geboden rechtstreeks van God ontvangen onder rook en vuur en werden ze gegrift in twee stenen platen. Bijzonder spectaculair is dit uitgebeeld in de beroemde film: 'De tien geboden'. Ik zal de Lier niet choqueren als ik zeg dat dit een sterk vereenvoudigde voorstelling van de zaken is.

Bijbelwetenschappers zijn ervan overtuigd dat de tien geboden in hun huidige vorm stammen uit de late koningstijd, kort vóór de ballingschap (7de eeuw v. Chr.). Dus veel later dan het gebeuren op de Sinai!!!

De bijbelse teksten laten 'de specialisten' duidelijk sporen van groei zien: afzonderlijke bepalingen zijn samengevoegd, deze zijn weer uitgebreid en van motiveringen voorzien en zo is de collectie van tien geboden ontstaan. Sommige elementen kunnen zeer oud zijn en teruggaan tot de tijd van Mozes en het nomadenbestaan van Israël, maar de huidige collectie is van latere datum. Het is dus de schrijver die ze heeft geplaatst in de context van de verbondssluiting bij de Sinai. De goddelijke oorsprong van de tien geboden wordt zo in één verhaal geconcentreerd.

Conclusie: In werkelijkheid is de decaloog dus het resultaat van een langdurig groeiproces, een langzaam bewustwordingsproces. Dus niet zomaar, op één ogenblik 'van bovenaf' geopenbaard, maar 'van onderuit' duidelijk geworden doorheen de geschiedenis van menselijke ervaringen.

Volgende vraag: Wist u dat de Tien geboden wel altijd met tien waren, maar dat het niet altijd dezelfde tien waren? Ik vertel u een paar leuke weetjes:

Eerst wil ik nog even duidelijk maken dat men in de bijbel, alsook in de oude kerk nergens spreekt over de tien 'geboden', maar het altijd gaat over de **tien woorden** (in het Grieks' deka logoi') . Deze tien woorden zijn in de Schrift niet genummerd. Dit heeft tot gevolg gehad dat er in de verschillende geloofsgemeenschappen afwijkende tellingen zijn ontstaan. In de telling, gebruikelijk bij katholieken en lutheranen, wordt onderscheid gemaakt tussen het begeren van de vrouw van de naaste en het begeren van andermans bezit en worden er twee afzonderlijke geboden in gezien. Bij de calvinistische, anglicaanse en orthodoxe kerken wordt het begeren als één gebod beschouwd. Daarentegen zien de laatsten, in tegenstelling tot de katholieken, het beeldverbod als een apart gebod. De joden hebben een telling die weer iets anders is. Alle tellingen komen echter op tien uit.

Volgende vraag: Twee stenen tafelen, als gebakken wafelen....Waarom twee?

Volgens het bijbelverhaal zou Mozes de tien woorden in twee stenen tafelen hebben gegrift, die bewaard moesten worden in de ark van het verbond. Het zijn de oorkonden van het verbond tussen God en zijn volk. Maar waarom twee stenen tafelen?

In de latere traditie gaat men er vaak van uit dat de ene steen de woorden zou bevatten die spreken over de verhouding van de mens met God, en de andere steen de richtlijnen die de onderlinge menselijke betrekkingen regelen. Dit is onzeker. Het verdrag werd waarschijnlijk in tweevoud vastgelegd om elke verbondspartner een eigen kopie te geven, zoals dat tot op vandaag gebeurt met zowat alle geschreven overeenkomsten. Een exemplaar voor God....en een afgetekend kopietje voor de mens (twee stenen aaneengeplakt)

Volgende vraag: Is de decaloog voor ons Christenen nog interessant of is het passé?

Inderdaad... Waarom ons nog bezighouden met deze regels van het oude Israël, wanneer wij Jezus Christus erkennen als de inspiratie voor ons leven? We moeten echter wel bedenken dat Jezus stond in de joodse traditie en die trouw blijft. Jezus schaft de decaloog niet af. Hij citeert zelfs geboden uit de decaloog en zegt uitdrukkelijk dat Hij niet gekomen is om de Thora buiten werking te stellen, maar om ze te vervullen. Deze vervulling bestaat in het verdiepen van de oude geboden. In Zijn Bergrede wijst Jezus op de consequenties van de geboden en past ze toe. Hij brengt een radicalisering, een nieuw ethisch elan en een **concentratie op de naastenliefde**. Maar als jood leeft hij vanuit dezelfde tradities als zijn gesprekspartners.

Hebben de tien geboden altijd als een soort van zedenleer gefungeerd?

Door de eeuwen heen had men in joodse en christelijke kring de tien geboden vooral nodig voor een **goed leven**. Tien woorden, die je op je vingers kon aftellen. Voor de schrijver van Deuteronomium vormden de tien woorden een **soort grondwet**, die **geconcretiseerd** werd in de diverse wetten van zijn boek.

Ten tijde van Jezus werd de decaloog door joden zowel in Palestina als in de Hellenistische wereld gezien als een **samenvatting van de joodse geloofs- en levenswet**.

In die periode was er grote nood om de veelheid van regels te **synthetiseren**. U moet zich voorstellen: De schriftgeleerden onderscheidden immers 613 bepalingen in de Thora: 365 verboden en 248 geboden. Tussen haakjes, het getal 248 beantwoordde aan het aantal lichaamsdelen dat een mens zou hebben en het getal 365 aan het aantal dagen van het jaar. Zo wilde men aantonen dat de hele mens ten alle tijde in de Thora een richtlijn voor zijn gedrag kon vinden. Tegen deze achtergrond gezien, is het begrijpelijk dat men vroeg om vereenvoudiging, om een synthese... De u niet onbekende gulden regel was zo'n voorbeeld van een simpele samenvatting van de Thora voor heidenen: 'Wat jij niet wilt dat jou wordt aangedaan, doe dat ook je naaste niet aan'. Ook Jezus verwijst hiernaar in de Bergrede van Mat. 7,12). Jezus zelf werd nog meer bekend met zijn eigzinnige synthese, als Hij gevraagd wordt naar het grootste gebod. Hij zegt: 'Gij zult de Heer uw God liefhebben met heel uw hart en met heel uw ziel en heel uw verstand. Dat is het grootste en eerste gebod. Het tweede daaraan gelijk: Gij zult uw naaste liefhebben als uzelf. Aan deze twee geboden hangen heel de Wet en de profeten' (Mat. 22,37-40).

Ook in de christelijke traditie werden de tien geboden bij voorkeur opgevat als een synthese van alle gedragsregels, in het bijzonder voor het privé-leven. Men gebruikte de tien geboden als schema bij de catechese van het zedelijk leven en men hanteerde ze als biechtspiegel, waarmee men zijn geweten kon onderzoeken.

Eerlijkheidshalve moet men echter vaststellen dat in de decaloog lang niet alle zedelijke eisen van het Oude en Nieuwe Testament zijn terug te vinden. Deze synthese is allesbehalve representatief voor het Joods-christelijke gedachtengoed: Om maar iets te noemen: het opkomen voor armen en sociaal achtergestelden, dat vooral bij de profeten zo'n belangrijk thema vormt, en de naastenliefde, door Jezus zo sterk benadrukt, blijven buiten beschouwing. Om de decaloog toch een samenvatting van de christelijke moraal te laten zijn was het soms nodig de oorspronkelijke bijbelse betekenis van de geboden anders te formuleren. Enkele voorbeelden: de katholieke catechismus spreekt bij het derde gebod niet meer over 'de sabbat' maar over 'de dag des Heren' en bij het zesde gebod over 'gij zult geen onkuisheid doen' in plaats van het oorspronkelijke 'geen echtbreuk plegen'. Misschien is het beter ruiterlijk toe te geven dat de decaloog geen samenvatting is van heel de bijbelse moraal, en zo de weg vrij te maken om de tien woorden te kunnen zien zoals ze werkelijk zijn: een aantal belangrijke zedelijke grondbeginselen, basisrechten, het best te vergelijken met de rechten van de mens. Zij spreken over bepaalde beginselen of waarden van de samenleving die gerespecteerd moeten worden, wil de samenleving geen woestenij worden.

Hoe waren de tien woorden oorspronkelijk bedoeld in het boek Exodus en Deuteronomium?

In de Schrift gaat aan de decaloog een opschrift vooraf, waarin God zichzelf voorstelt als: '**Ik ben de Heer, uw God, die u heeft weggeleid uit Egypte, het slavenhuis**'. De zelfopenbaring van God als iemand, die uit is op bevrijding, is **wezenlijk** voor het goed verstaan van de tien woorden die volgen. Zij worden daarmee **wegwijzers in de richting vrijheid**.

De decaloog gaat wezenlijk over bevrijding

In onze catechismussen werd dit opschrift verminkt. De inleiding boven de tien geboden klonk als '**Ik ben de Heer, uw God**'. Daarmee verscheen God als **autoritaire wetgever** en de tien woorden werden tien dwangbevelen.

Men kan echter de tien woorden alleen goed verstaan als men ze in verband brengt met de oorspronkelijke context: de **door God gegeven vrijheid**. De uittocht uit Egypte roept het beeld op van mensen die, na een zware woestijntocht in gemeenschap met God op **eigen** grond wonen en de opbrengst daarvan genieten, **zonder slavenarbeid** te verrichten. Deze zeer concrete **vrijheid moet worden behoed**.

De decaloog gaat over het behoeden van die vrijheid!

Het eerste gebod: Wie JHWH's naam misbruikt, miskent ondankbaar en ontrouw de **bevrijdende** kracht van zijn bevrijder!

Het derde gebod 'Het beleven van de sabbat', maakt die **vrijheid** actueel.

Het vierde gebod 'Het eren van de ouders', wil zeggen, hen materieel bijstaan wanneer ze oud zijn of niet meer in staat om te werken, betekent de **vrijheid doorgeven** in de generaties.

De vijf laatste verboden behoeden de **eigen vrijheid door ze bij de naaste te beschermen**.

M.a.w. De geboden die onmiddellijk volgen op de proloog '**Ik ben de Heer, uw God, die u heeft weggeleid uit Egypte, het slavenhuis**'. ' hebben niet tot doel mensen **eronder** te houden, maar tot **vrije** mensen te maken, en te voorkomen dat de zojuist verkregen bevrijding omslaat in nieuwe vormen van slavernij.

Iets is kwaad, **niet omdat** God het van bovenuit beweert en beveelt, maar als iets kwaad is dan mag God het beweren. Als iets voor de mens, afbraak, leed, chaos en onvrijheid veroorzaakt dan mag jij dat beweren, dan mag Trump dat beweren, als hij zo wijs zou zijn wat ik betwijfel, dan mag God dat beweren. De tien woorden zijn woorden van bevrijding, niet van verknechting.

Vanuit dit gezichtspunt op de decaloog worden tegenwoordig de tien woorden opnieuw 'vertaald'. Men kan voorbeelden daarvan vinden in allerlei publicaties, die de laatste jaren over de tien geboden verschenen zijn.

De chassidische traditie kent het volgende verhaal. Men vroeg rabbi Bunam eens: 'Waarom beginnen de tien woorden met 'Ik ben de Heer, uw God die u uit Egypte heeft geleid'? Waarom staat er niet: 'Ik ben de Heer, uw God, die hemel en aarde heeft geschapen'? Rabbi Bunam gaf als antwoord: 'Hemel en aarde - dan zou de mens gezegd hebben: dat is mij te groot, daar waag ik me niet aan. Maar God sprak tot de mens: Ik ben het, Ik die je uit de modder heb gehaald, kom nu en hoor'.

De tien woorden nodigen ons vandaag uit mee te helpen anderen uit de modder te halen vooral daar waar de bevrijdingsgeschiedenis het meest gevaar loopt, waar veel 'modder' ligt.

Per slot van rekening zijn de tien woorden immers niet geformuleerd in codextaal, in juridische termen, maar is er een Ik dat spreekt tot een jij. Mensen worden aangesproken met een persoonlijke oproep, een appèl. Het is de stem van de bevrijdende God die roept om de weg van de bevrijding voort te zetten.

Met dank aan collega Ronald THIJSEN

Christ Van Steenkiste
De Lier, 4 maart 2018